

דו"ח

שיעורי גיוס לצה"ל ולשירות לאומי

בוגרי תוכנית

תפנית לבגרות – מניעת נשירה - סטארט

בבתי"ס תיכוניים מקיפים – תשס"ז

תוכנית משותפת

לקרן רש"י ושותפים, אגף שח"ר, משרד החינוך במחוזות

ואגפי חינוך ברשויות השותפות

דו"ח ביניים

איסוף הנתונים – עמותת אחריי

עיבוד הנתונים - תכנית תפנית, קרן רש"י

תוכן העניינים

3 עמוד	רקע.....
3 עמוד	מטרת הדו"ח
4 עמוד	נתונים.....
5 עמוד	עיקר הממצאים.....
6 עמוד	ניתוח נתוני הגיוס לצה"ל ולשירות לאומי.....
6 עמוד	א. גיוס לצה"ל ולשירות לאומי בקרב כלל התלמידים בוגרי תוכנית תפנית – סטארט.....
7 עמוד	ב. אי גיוס לצה"ל או שירות לאומי בקרב כלל התלמידים בוגרי תוכנית תפנית – סטארט.....
8 עמוד	ג. התפלגות מאפייני השירות הצבאי/לאומי, עפ"י מין (ללא בוגרים שלא סיימו התהליך).....
10 עמוד	ד. שיעור המגויסים והעומדים להתגייס לצה"ל (ללא שירות לאומי).....
11 עמוד	ה. שירות בצה"ל ביחידות קרביות ותומכי לחימה מקרב המתגייסים, עד היום (יוני 2008), עפ"י מין
13 עמוד	ו. השוואת שיעורי הגיוס לצה"ל מבין בוגרי תוכנית סטארט לבין המתגייסים בישראל.....
14 עמוד	נספח - תוכנית תפנית לבגרות, מניעת נשירה - סטארט – תקציר.....
17 עמוד	ביבליוגרפיה.....

רקע

בסוף שנה"ל תשס"ז סיימו לראשונה את לימודיהם בכיתה יב', בוגרי המחזור הראשון של תוכנית תפנית לבגרות – מניעת נשירה – סטארט, בשני בתיה"ס המקיפים הראשונים, בהם פעלה התוכנית. תוכנית סטארט מיועדת לתלמידים בסיכון, המצויים בסטאטוס של נשירה סמויה ועל סף נשירה גלויה בבתי הספר המקיפים, שלמרביתם יש לפחות 7 ציונים שליליים בתעודת ההערכה בהיותם בכיתה ט' וממוצע ציוניהם נמוך מ- 60. מטרת התוכנית למנוע נשירתם ולהובילם לרכישת תעודת בגרות עד סוף כיתה יב'.

התוכנית פועלת בבתי ספר תיכוניים בפריפריה, החל מכיתה י' (לאחר מכינה בט'), בכיתות מואצות המופעלות ע"י צוות ביה"ס, בהן מופעלת שיטת צמצום הפערים המואץ של תכנית תפנית – קרן רש"י ועקרונותיה, שפותחה ע"י נסים (מקס) כהן – סוציולוג חינוכי (כהן, נ., 1994, 1998, 2005).

התכנית משותפת לקרן רש"י, משרד החינוך במחוזות, אגף שח"ר ורשויות מקומיות, והחלה לפעול בבתי"ס תיכוניים מקיפים בתשס"ד. התוכנית מתבצעת ע"י הצוות הבית ספרי המוכשר לכך ומלווה פדגוגית ע"י צוות מנחים של התוכנית, ומופעלת כיום בבתי"ס תיכוניים מקיפים בפריפריה.

עוד על תכנית תפנית לבגרות, מניעת נשירה – סטארט, ראה בנספח.

מטרת הדו"ח

תעודת בגרות היא עדיין אחת התעודות החשובות לכניסה לאקדמיה ולהשתלבות תעסוקתית וחברתית עתידית. תוכנית תפנית – סטארט, מאמינה ומניחה שהשינוי וההצלחות הלימודיות גם בבחינות בגרות וברכישת תעודת בגרות, אותם חווים תלמידי התוכנית, ישפיעו ויגבירו את הנטייה לקונפורמיות והרצון להשתלבות חברתית במסגרות נורמטיביות כגון התגייסות לשירות חובה בצה"ל ולשירות לאומי.

מאפיינים של תלמידי תוכנית תפנית – סטארט, בכיתה ט', טרם הצטרפותם לתוכנית

מאפייני התלמידים משני בתיה"ס התיכוניים המקיפים, טרם הצטרפותם לתוכנית, בהיותם תלמידי ט', פורטו בדו"ח הערכה שהתבצע ע"י אוניברסיטת בן גוריון (בר און, נ., והשאר, 2008), והתפרסם בימים אלה. להלן חלק מהמאפיינים בכיתה ט':

- בממוצע 8.2 ציונים שליליים לתלמיד.
- ממוצע ציונים – 44
- ל – 74% מהתלמידים, לפחות 7 ציונים שליליים, בסוף כיתה ט'.

סיום לימודי יב' של תלמידי המחזור הראשון בתוכנית בשני בתי ספר המקיפים הראשונים בתוכנית בסוף שנה"ל תשס"ז, מאפשר לבחון לראשונה את ההנחה בדבר שיעור הגיוס לצה"ל ולשירות לאומי, בקרב בוגרי התוכנית הראשונים. במטרה לבדוק את שיעורי הגיוס לצה"ל ולשירות לאומי, נאספו ואומתו נתונים אודות התלמידים וגיוסם, ע"י צוות תוכנית "אחרי לפסגות" המופעלת ע"י עמותת אחרי! ושותפים, המסייעת בליווי הגיוס לצה"ל, ומעקב גם בקרב בוגרי תכנית תפנית – סטארט.

כ- 90% מבוגרי תוכנית תפנית – סטארט בבתי"ס התיכוניים המקיפים, כפי שיוצג, השלימו את תהליכי הגיוס לצה"ל ולשירות לאומי וידוע לנו הסטאטוס שלהם ביחס לגיוסם. הנתונים, בוגרים ובוגרות שהחלו את תהליכי גיוס ונמצאים בעיצומם, יסיימו את הליכים אלה, ועפ"י הדיווח, יתגייסו לצה"ל ולשירות לאומי, במהלך חודש אוגוסט 2008. בדו"ח הנוכחי, משום ש- 10 בוגרים אלה, השלימו את כל הליכי הגיוס ומתגייסים בעוד כחודש, אנו מתייחסים אליהם כמתגייסים. אולם, על מנת להציג תמונה עדכנית ומדויקת, אנו מתייחסים לדו"ח זה, **כדו"ח ביניים**, ובחודש ספטמבר/אוקטובר 2008, לאחר סיום הליכי הגיוס של אלה, יצא **דו"ח סופי**.

בניתוח הנתונים יוצגו בנוסף, שיעורי הגיוס לצה"ל בקרב כלל מחויבי הגיוס בישראל, בהשוואה לבוגרי התכנית, למרות היותם בסיכון לנשירה, עפ"י נתוני הפתיחה שלהם בכיתה ט', כפי שהוצגו לעיל (השוואה המחמירה עם בוגרי תוכנית תפנית).

נתונים

- א. במטרה לעקוב אחר גיוס התלמידים לצה"ל ולשירות לאומי, עמותת אחרי במסגרת תוכנית "אחרי לפסגות" שומרת על קשר עם בוגרי התוכנית באמצעות מעקב טלפוני רציף ע"י אנשי מקצוע של עמותת אחרי, שהחל עם סיום לימודי יב' של בוגרי התוכנית, בחודש אוגוסט 2007, המתקיים בתדירות ממוצעת קבועה של כל חודשיים לערך, זאת כחלק ממערך ליווי שמטרתו לאתר קשיים בגיוס לצה"ל לבוגרי התוכנית ולסייע למי שזקוק במגבלות יכולתיו. כחלק מהמעקב מצטבר מידע לגבי גיוס לצה"ל.
- ב. נתוני הגיוס לצה"ל ולשירות לאומי בדו"ח הנוכחי, מבוססים על נתוני דוחות המעקב של עמותת אחרי, שנאספו ומעודכנים לחודש יוני 2008.
- ג. נתוני הגיוס לצה"ל בישראל מתייחסים ליולי 2007, ומבוססים על הפרסום של המרכז למחקר ומידע של כנסת ישראל (ברדה, מ., 2007).
- ד. עפ"י הידוע לנו, בתשס"ה החלו לימודיהם בכיתה י' בתוכנית תפנית - סטארט 104 תלמידים (בר און, נ., והשאר, 2008), ובסוף תשס"ז סיימו 98 תלמידים את הלימודים בכיתה יב' (כמפורט בלוח מס' 1).

לוח מס' 1 -

התפלגות בוגרי תכנית תפנית - סטארט - תשס"ז, עפ"י מין

סה"כ	בנות	בנים	בי"ס מס' 1
49	18	31	
49	11	38	בי"ס מס' 2
98	29	69	סה"כ

- ה. מתוך 98 הבוגרים יש בידינו מידע מלא המתייחס לגיוס לצה"ל ולשירות לאומי, אודות 92.8% (91 בוגרים ובוגרות) מכלל הבוגרים, כמוצג בלוח מס' 2.
- ו. לגבי 7 תלמידים (5 תלמידים ו-2 תלמידות), המהווים 7.1% מכלל 98 הבוגרים, אין בידינו מידע מסיבות הנובעות מבעיות בתקשורת או שלא מעוניינים למסור מידע.
- ז. ניתוח הנתונים בדו"ח הנוכחי, יתבסס על 91 בוגרי התכנית המהווים 92.8% מכלל הבוגרים.

לוח מס' 2 -

התפלגות בוגרי התוכנית לגביהם יש ואין מידע אודות הגיוס לצה"ל ולשירות לאומי

	סה"כ			בוגרים שלגביהם אין מידע או שלא מעוניינים למסור מידע				בוגרים שיש לגביהם מידע על גיוס לצה"ל או שירות לאומי				
	%	סה"כ	בנות	בנים	%	סה"כ	בנות	בנים	%	סה"כ	בנות	בנים
בי"ס 1	100%	49	18	31	10.2%	5	1	4	89.8%	44	17	27
בי"ס 2	100%	49	11	38	4.1%	2	1	1	95.9%	47	10	37
סה"כ	100%	98	29	69	7.2%	7	2	5	92.8%	91	27	64

- ח. כל הנתונים בדו"ח הנוכחי מוצפנים, ונכתבים ללא פרטים מזהים.

עיקר הממצאים

א. כללי

- 93.4% מתוך התלמידים והתלמידות שסיימו יב' בתשס"ז במסגרת תוכנית תפנית – סטארט, התגייסו לצה"ל או לשירות לאומי ו/או ישלימו הליכי הגיוס ויתגייסו עד לחודש אוגוסט – 2008.
- 6.6% מכלל בוגרי/ות התוכנית לא התגייסו לצה"ל או שירות לאומי.

ב. בנים – בוגרי התוכנית

- 95% מכלל הבנים (בלבד) בוגרי התוכנית, התגייסו ו/או מסיימים את תהליך הגיוס לצה"ל באוגוסט 2008, בהשוואה ל – 74% מכלל הבנים בישראל, המחויבים לשירות בטחוני (מלש"ב), ומתגייסים לצה"ל.
- 55.4% מכלל הבנים שהתגייסו, משרתים ביחידות קרביות (לוחמים).
- 3.6% נוספים מכלל הבנים שהתגייסו, משרתים ביחידות תומכות לחימה.

ג. בנות – בוגרות התוכנית

- 67% מכלל הבנות בוגרות התוכנית, התגייסו ו/או מסיימות את תהליך הגיוס לצה"ל באוגוסט 2008, בהשוואה ל – 60% מכלל הבנות בישראל המחויבות לשירות בטחוני, ומתגייסות לצה"ל.
- 11.1% נוספים, מכלל הבנות בוגרות התוכנית, משרתות בשירות לאומי.
- סה"כ 78.1% מכלל הבנות בוגרות התוכנית, התגייסו לצה"ל או לשירות לאומי ו/או ישלימו הליכי הגיוס ויתגייסו עד לחודש אוגוסט – 2008.
- 18.8% מהבנות שהתגייסו לצה"ל עד כה, משרתות ביחידות קרביות, כלוחמות.

ההשוואה בשיעור הגיוס לצה"ל של כלל מחויבי הגיוס בישראל, עם בוגרי תכנית תפנית – סטארט, שתלמידיה הינם נוער בסיכון, הינה השוואה המחמירה עם בוגרי התוכנית (ראה נתוני הפתיחה של תלמידים אלה, בכיתה ט').

מאפיינים של תלמידי תוכנית תפנית – סטארט, בכיתה ט', טרם הצטרפותם לתוכנית

מאפייני התלמידים משני בתיה"ס התיכוניים המקיפים, טרם הצטרפותם לתוכנית, בהיותם תלמידי ט', פורטו בדו"ח הערכה שהתבצע ע"י אוניברסיטת בן גוריון (שם, 2008), והתפרסם בימים אלה. להלן חלק מהמאפיינים בכיתה ט':

- ממוצע ציונים – 44
- בממוצע 8.2 ציונים שליליים לתלמיד.
- ל – 74% מהתלמידים, לפחות 7 ציונים שליליים, בסוף כיתה ט'.

ניתוח נתוני הגיוס לצה"ל ולשירות לאומי

א. גיוס לצה"ל ולשירות לאומי בקרב כלל התלמידים בוגרי תוכנית תפנית – סטארט.

עפ"י הנתונים וכפי שניתן לראות בלוח מס' 3:

- 72 תלמידים, המהווים 79.1%, מכלל בוגרי התוכנית, התגייסו לצה"ל.
- 3 תלמידות, המהוות 3.3%, מכלל בוגרי התוכנית, הצטרפו לשירות לאומי.
- 10 תלמידים, המהווים 11% מכלל בוגרי התוכנית, נמצאים בתהליך גיוס/שירות לאומי, ויגויסו באוגוסט 2008.
- סה"כ 85 תלמידים (מתוך 91), המהווים 93.4% מכלל בוגרי התוכנית, התגייסו לצה"ל או לשירות לאומי ו/או ישלימו הליכי הגיוס ויתגייסו עד לחודש אוגוסט – 2008.

לוח מס' 3 –

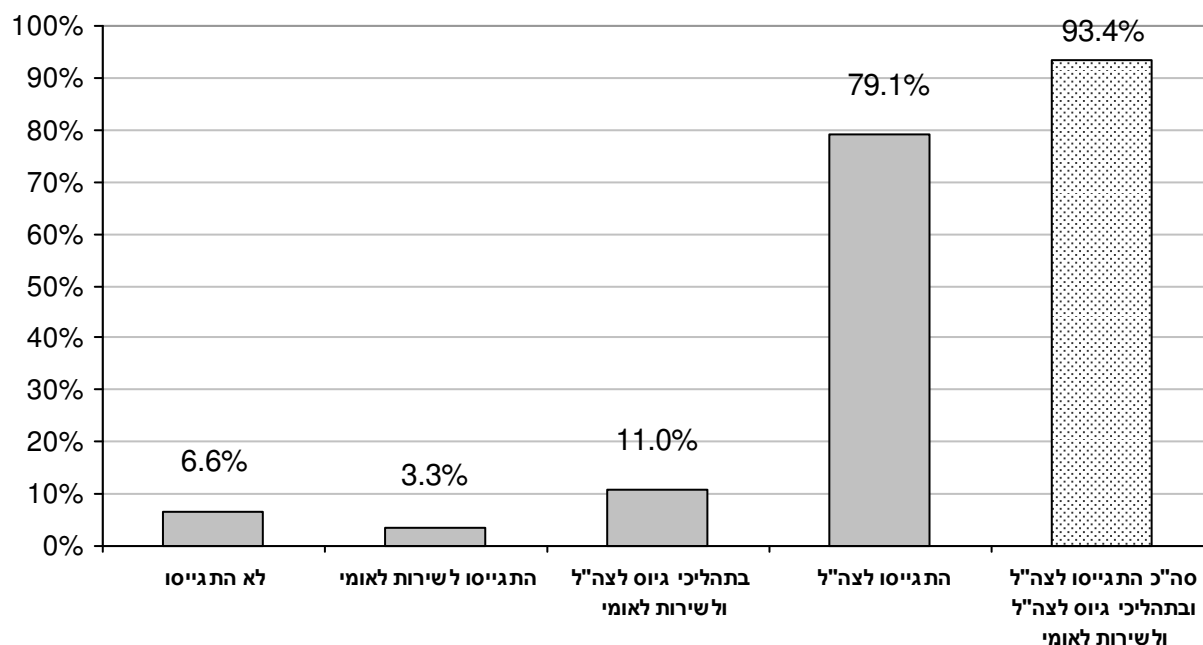
שיעורי גיוס ואי גיוס לצה"ל ולשירות לאומי

לא מגויסים	סה"כ התגייסו ויגויסו עד אוגוסט 2008	בתהליכי גיוס לצה"ל/שירות לאומי ויתגייסו באוגוסט *2008	התגייסו לשירות לאומי	התגייסו לצה"ל	סה"כ בוגרים לגביהם יש מידע	
4	40	5	2	33	44	בי"ס 1
2	45	5	1	39	47	בי"ס 2
6	85	10	3	72	91	סה"כ
6.6%	93.4%	11.0%	3.3%	79.1%	100%	%

* תהליך הגיוס יסתיים בחודש אוגוסט 2008.

גרף מס' 1 –

התפלגות המתגייסים לצה"ל ושירות לאומי והעומדים להתגייס ומצויים בהליכי גיוס

ב. אי גיוס לצה"ל או שירות לאומי בקרב כלל התלמידים בוגרי תוכנית תפנית – סטארט.

6 בוגרי התכנית, המהווים 6.6% מכלל בוגרי התוכנית, לגביהם יש מידע, לא התגייסו לצה"ל או שירות לאומי עפ"י

הפירוט הבא:

▪ 2 תלמידות נישאו

▪ 4 תלמידים לא גויסו בשל אי התאמה

ג. התפלגות מאפייני השירות הצבאי/לאומי, עפ"י מין (ללא בוגרים שלא סיימו התהליך).

קריטריונים להגדרת מאפייני השירות בצה"ל

במסגרת הדו"ח הנוכחי, המשרתים בצה"ל מוינו לשלוש סוגי תפקידים:
א. תפקיד לוחם ביחידה קרבית, ב. תפקיד תומך לחימה, ג. תפקיד לא קרבי.

להלן, פירוט הקריטריונים למיון לכל קטגוריה

א. לוחם ביחידה קרבית - החייל העומד בכל שלושת הקריטריונים הבאים:

1. בעלת פרופיל צבאי שווה או גבוה מ-72
2. שייך ליחידה צבאית קרבית בתפקיד לוחם
3. השירות הצבאי במקום המדורג ע"י צה"ל כבעל דרגת סיכון א'.

ב. תומך לחימה

1. שייך ליחידה צבאית קרבית
2. שייך ליחידה צבאית המעניקה שירותי תמיכת לחימה
3. השירות הצבאי במקום המדורג ע"י צה"ל כבעל דרגת סיכון א'.

ג. תפקיד לא קרבי

1. שירות בכל תפקיד צבאי אחר משני סוגי התפקידים הנ"ל (סעיפים א', ב').
2. השירות הצבאי במקום המדורג ע"י צה"ל כבעל דרגת סיכון נמוכה מדרגה א'

התפלגות מאפייני השירות הצבאי/לאומי, בקרב הבנים שהתגייסו עד כה

עפ"י הנתונים וכפי שניתן לראות בלוח מס' 4:

- 55.4% מהבנים שהתגייסו עד כה, משרתים בצה"ל כלוחמים.
- 3.6% מהבנים שהתגייסו עד כה, משרתים ביחידות תומכות לחימה
- 41.1% מהבנים שהתגייסו עד כה, משרתים ביחידות לא קרביות.

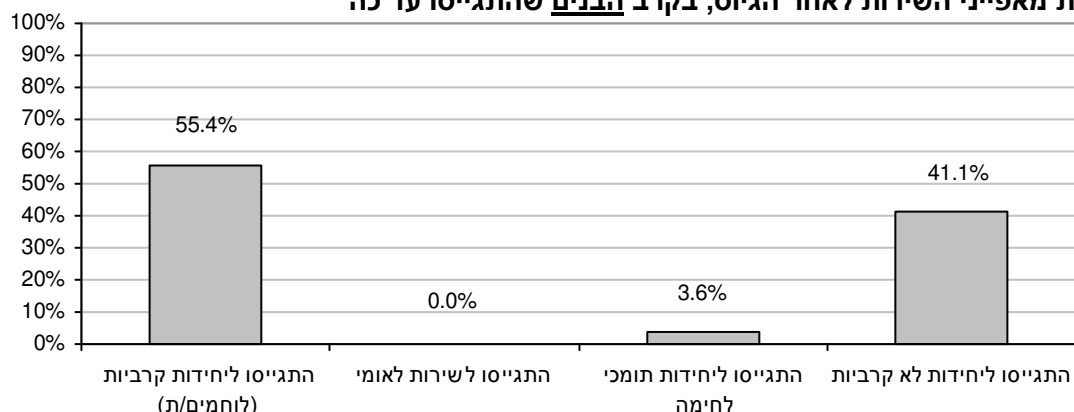
לוח מס' 4 –

התפלגות מאפייני השירות לאחר הגיוס, ביחס לאלה שהתגייסו (צה"ל ושירות לאומי) עד כה, לפי מין

מין	סה"כ	התגייסו ליחידות קרביות (לוחמים/ת)	התגייסו לשירות לאומי	התגייסו ליחידות תומכי לחימה	התגייסו ליחידות לא קרביות
בנים	56	31	0	2	23
	100.0%	55.4%	0.0%	3.6%	41.1%
בנות	19	3	3	1	12
	100.0%	15.8%	15.8%	5.3%	63.2%
סה"כ	75	34	3	3	35
	100.0%	45.3%	4.0%	4.0%	46.7%

גרף מס' 2 –

התפלגות מאפייני השירות לאחר הגיוס, בקרב הבנים שהתגייסו עד כה

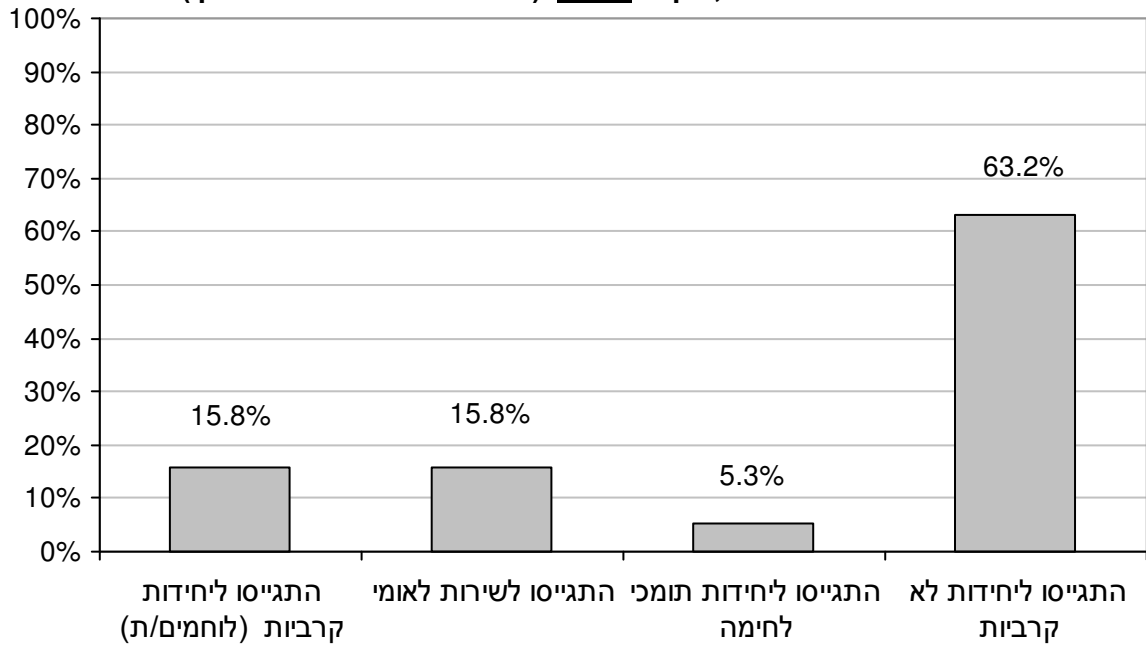
התפלגות מאפייני השירות הצבאי/לאומי, בקרב הבנות (ללא בנות שלא סיימו התהליך)

עפ"י הנתונים וכפי שניתן לראות בלוח מס' 4:

- 15.8% מהבנות שהתגייסו עד כה, משרתות בצה"ל כלוחמות.
- 15.8% מהבנות שהתגייסו עד כה, משרתות בשירות לאומי.
- 5.3% מהבנות שהתגייסו עד כה, משרתות ביחידות תומכות לחימה.
- 63.2% מהבנות שהתגייסו עד כה, משרתות ביחידות לא קרביות.

גרף מס' 3 –

התפלגות מאפייני השירות הצבאי/לאומי, בקרב הבנות (ללא בנות שלא סיימו התהליך).

ד. שיעור המגויסים והעומדים להתגייס לצה"ל (ללא שירות לאומי)

שיעורי הגיוס לצה"ל בלבד, (ללא שירות לאומי), בקרב בוגרי התוכנית יוצגו כאן תוך הבחנה בין בנות ובנים.

- 95.3% מהבנים התגייסו ועומדים להתגייס לצה"ל.
- 66.7% מהבנות התגייסו לצה"ל.
- סה"כ 86.8% מכלל בוגרי התוכנית, התגייסו או עומדים להתגייס לצה"ל.

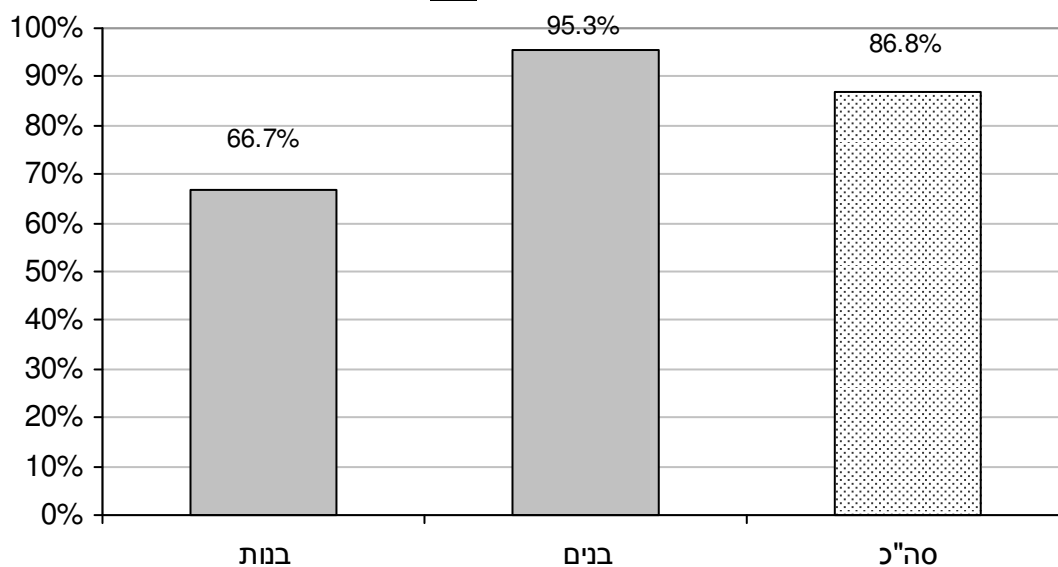
לוח מס' 5 –

שיעור הבוגרים שהתגייסו והעומדים להתגייס לצה"ל (ללא שירות לאומי), עפ"י מין

מין	סה"כ בוגרים	מס' התלמידים שהתגייסו ועומדים להתגייס	שיעור התלמידים שהתגייסו לצה"ל ועומדים להתגייס
בנים	64	61	95.3%
בנות	27	18	66.7%
סה"כ	91	79	86.8%

גרף מס' 4 –

שיעור הבוגרים שהתגייסו והעומדים להתגייס לצה"ל (ללא שירות לאומי), עפ"י מין

ה. שירות בצה"ל ביחידות קרביות ותומכי לחימה מקרב המתגייסים עד היום (יוני 2008), עפ"י מין

שירות בצה"ל ביחידות קרביות בקרב הבנים

- 55.4% מכלל 56 הבנים שהתגייסו לצה"ל, עד יוני 2008, גויסו ליחידות קרביות (לוחמים).
- 3.6% נוספים התגייסו ליחידות תומכי לחימה
- 41.1% הנותרים, גויסו ליחידות לא קרביות.

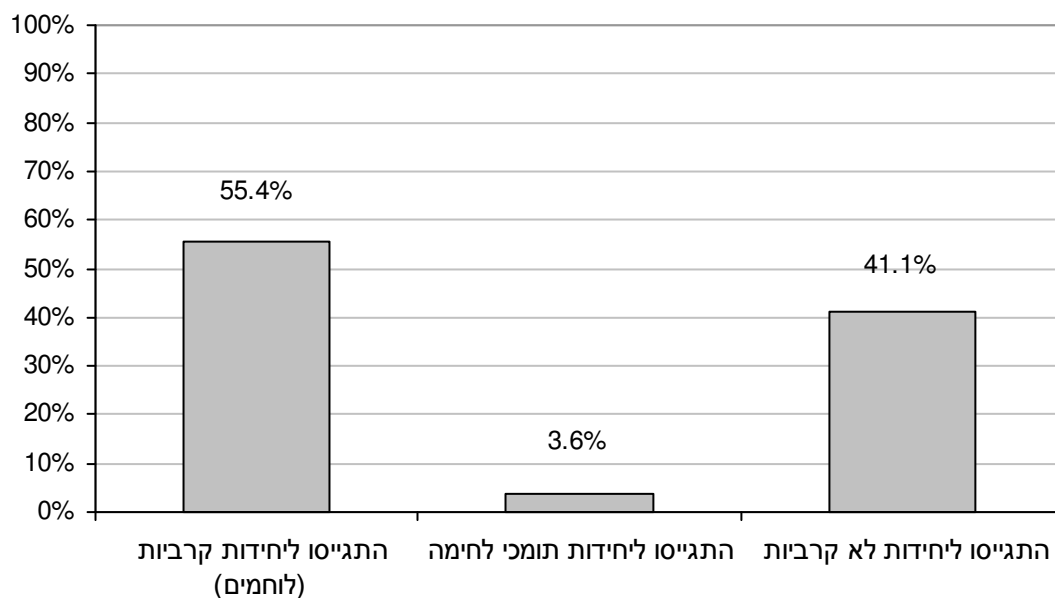
לוח מס' 6 –

התפלגות הגיוס לצה"ל ליחידות קרביות וליחידות תומכות לחימה בקרב הבנים שהתגייסו עד יוני 2008.

שיעור הבנים שהתגייסו ליחידות לא קרביות	שיעור הבנים שהתגייסו ליחידות תומכי לחימה	שיעור הבנים שהתגייסו ליחידות קרביות (לוחמים)	סה"כ בנים התגייסו עד יוני 2008	
7	1	17	25	בי"ס 1
16	1	14	31	בי"ס 2
23	2	31	56	סה"כ
41.1%	3.6%	55.4%	100%	סה"כ באחוזים

גרף מס' 5 –

התפלגות הגיוס לצה"ל ליחידות קרביות וליחידות תומכות לחימה בקרב הבנים שהתגייסו עד יוני 2008.

שירות בצה"ל ביחידות קרביות בקרב הבנות

- 18.8% מכלל 16 הבנות שהתגייסו לצה"ל, עד יוני 2008, גויסו ליחידות קרביות (לוחמות).
- 6.3% בנות נוספים התגייסו ליחידות תומכי לחימה.
- 75.0% הבנות הנותרות, גויסו ליחידות לא קרביות.

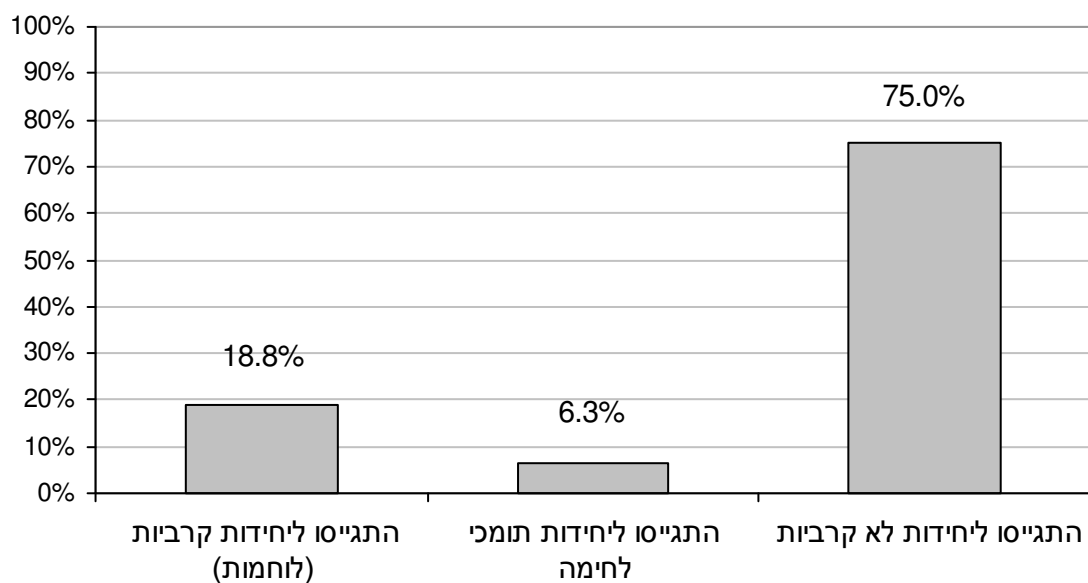
לוח מס' 7 –

התפלגות הגיוס לצה"ל ליחידות קרביות וליחידות תומכות לחימה בקרב הבנות שהתגייסו עד יוני 2008.

שעור הבנות שהתגייסו ליחידות לא קרביות	שעור הבנות שהתגייסו ליחידות תומכי לחימה	שעור הבנות שהתגייסו ליחידות קרביות (לוחמות)	סה"כ בנות התגייסו עד יוני 2008	
6	0	2	8	בי"ס 1
6	1	1	8	בי"ס 2
12	1	3	16	סה"כ
75.0%	6.3%	18.8%	100%	סה"כ באחוזים

גרף מס' 6 –

התפלגות הגיוס לצה"ל ליחידות קרביות וליחידות תומכות לחימה בקרב הבנות שהתגייסו לצה"ל עד יוני 2008.

ו. השוואת שיעורי הגיוס לצה"ל מבין בוגרי תוכנית סטארט לבין המתגייסים בישראל

- 95% מכלל הבנים בוגרי התוכנית (ראה גם לוח מס' 5), התגייסו ואו מסיימים את תהליך הגיוס לצה"ל באוגוסט 2008, בהשוואה לממוצע בישראל (יולי 2007), לפיו, 74% מכלל הבנים המחויבים לשירות בטחון (מלש"ב), מתגייסים לצה"ל (ברדה, מ., 2007).
- 67% מכלל הבנות בוגרות התוכנית, התגייסו ו/או מסיימות את תהליך הגיוס לצה"ל באוגוסט 2008, בהשוואה ל- 60% מכלל הבנות בישראל המחויבות לשירות בטחוני, ומתגייסות לצה"ל.

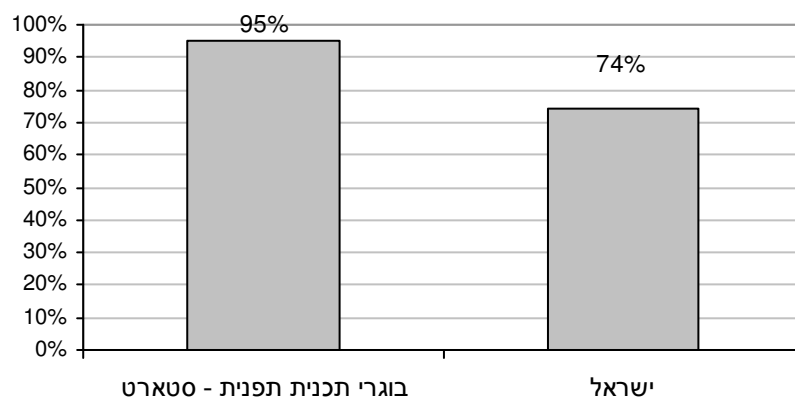
לוח מס' 8 -

שיעור הגיוס לצה"ל (ללא שירות לאומי) בישראל, בהשוואה לבוגרי תכנית תפנית - סטארט

מין	ביחס לכלל בני ה- 17 בישראל מחויבי הגיוס לצה"ל ¹	גיוס ומתגייסים (באוגוסט 2008) ביחס לכלל בוגרי יב' - תכנית סטארט
בנים	74%	95%
בנות	60%	67%

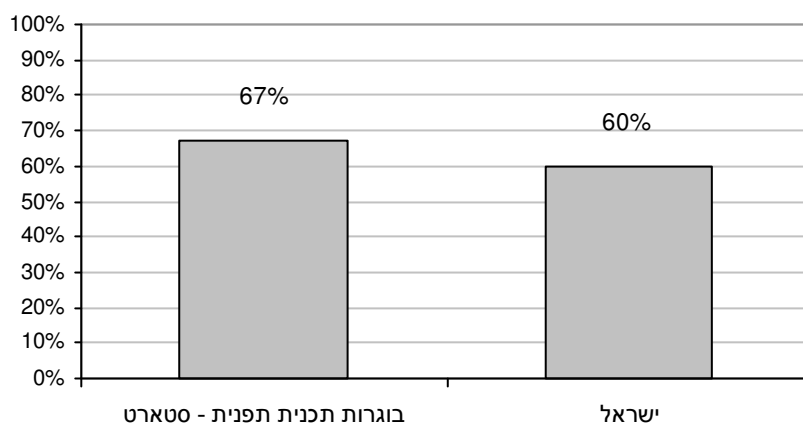
גרף מס' 7 -

שיעורי הגיוס של בנים לצה"ל, השוואה בין בוגרי תכנית תפנית - סטארט (גיוס ומתגייסים עד אוגוסט 2008), לבין ישראל.

גרף מס' 8 -

שיעורי הגיוס של בנות לצה"ל, השוואה בין בוגרות תכנית תפנית - סטארט (גיוס ומתגייסות עד אוגוסט 2008), לבין ישראל.

¹ שים לב! ביחס לכלל מחויבי הגיוס לצה"ל בלבד! (חישוב שיעורי הגיוס לצה"ל, לא כולל את האחריים שאינם מחויבי גיוס).

תוכנית תפנית לבגרות, מניעת נשירה - סטארט (שם זמני)

תקציר

נסים (מקס) כהן

במטרה למנוע נשירה ולהעלות את שיעור הזכאים לבגרות, וכחלק ממדיניות קרן רש"י, הוקמה ומופעלת ע"י הקרן ושותפים, משרד החינוך במחוזות, אגף שח"ר ואגפי חינוך ברשויות המשתתפות, תוכנית תפנית- סטרט, בחט"ב ובבתי"ס תיכוניים בפריפריה, בקרב אוכלוסיית התלמידים המצויים בסיכון ובסטטוס של נשירה סמויה. התוכנית פועלת ומבוססת על עקרונות שיטת צמצום הפערים, והלמידה המואצת של תוכנית תפנית – קרן רש"י שפותחה ע"י נסים כהן – סוציולוג חינוכי (כהן, נ., 1994, 1998, 2005).

התוכנית מופעלת ע"י צוות ביה"ס שהוכשר לכך, ע"י צוות המנחים של תכנית תפנית. התוכנית נמשכת כ- 3 וחצי שנה (מאמצע ט' ועד סוף יב), ומתקבלים אליה כ- 50 תלמידי כיתה ט' (בבתי"ס קטנים כ- 30) מכל ביה"ס. המתקבלים, מרביתם תלמידים בעלי לפחות 7 ציונים שליליים בתעודת ההערכה הבית ספרית בכיתה ט', וממוצע ציונים נמוך מ- 60, טרם השתתפותם בתכנית. הנותרים, בעלי 5 - 6 ציונים שליליים, שממוצע ציוניהם נמוך.

מטרת התכנית - למנוע נשירתם של תלמידים אלה ולהובילם לרכישת תעודת בגרות מלאה עד סוף כיתה יב'.

הנחות יסוד

א. התכנית מניחה ומאמינה, שפרט לשיעור מזערי של חריגים כל אחד יכול להצליח בביה"ס ולהגיע להישגים **מרשימים**. היכולת הקוגניטיבית הנדרשת לשם הצלחה הישגית בביה"ס, הנה בתחום יכולתו של כל מי שאינו מפגר. יש ילדים הזקוקים לסיוע יותר מאחרים ו/או לגישה שונה ו/או לקצב שונה, אולם, בדרך זו או אחרת כל ילד מסוגל להצליח בביה"ס. הנחות מעין אלה עומדות גם בבסיס תוכניותיהם של סייזר ט. (עין אצל שרון, ש. שחר ח. ולוין, ת., 1988), לוין ה., (לוין, ה., 1997), ועוד.

ב. מדי ספטמבר מתחילים אלפי תלמידים את לימודיהם בכיתה א', בהתרגשות, במוטיבציה והתלהבות של התלמיד, הוריו ואחיו, התרגשות המלווה בצפיות אדירות מביה"ס, צפיות להצלחה לימודית, אושר, רכישת דעת, מימוש עצמי, מיצוי פוטנציאל קוגניטיבי וסלילת מסלול הצלחה עתידית דרך ההצלחה הישגית בביה"ס. אולם כידוע, בקרב חלק מהתלמידים והוריהם **תוך מספר שבועות או חודשים החלום והתקווה מתפוגגים. חלק מהתלמידים מתחילים לצבור "כישלונות לימודיים"**. הכישלונות הם לרוב "פומביים", יום יומיים, הבאים לידי ביטוי בבחנים ו/או מבחנים למיניהם (גם אם לא פורמאליים), במספר מקצועות לימוד ולא פעם מתועדים כציונים או הערכות כתובות, גם בתעודות הערכה המוצגות בפני ההורים שאך לא מזמן היו מלאי תקווה.

למרות זאת, תלמידים שעדיין לא שולטים במיומנויות היסוד, יעלו לכיתה ב', ג' וכן הלאה כשחלק מהתלמידים ממשיכים לצבור כישלונות ברמות שונות של עקביות. **את התלמידים הללו המערכת נוטה לכנות "תת משיגים" או בשמות חלופיים**. אלה בשל רצף הכישלונות המתמשך נקלעים לתפיסה סובייקטיבית כוזבת ומוטעית לפיה יכולתם להגיע להישגים מרשימים, הנה נמוכה. תפיסה סובייקטיבית כוזבת וכושלת זו התפתחה כהליך במשך השנים בהם צברו אי-הצלחות, ומתעצמת עם כל "כישלון" נוסף. "תודעה כוזבת" זו, מועברת במעגלים לחברים בכיתה, ל"קבוצת השווים", להורים, לצוות ההוראה, להנהלת ביה"ס ועוד. כך, **שמתפתח תהליך אינטראקציוני - סימבולי של "תת-משיג" אין עליו שליטה, הפועל כ"מעגל קסמים" המתחזק עם כל "כשלון" נוסף ומוביל לחוסר מוטיבציה ויאוש.**

לרוב, בעקבות אלה, מנותבים תלמידים אלה להקבצות נמוכות בחטה"ב ולמסלולי לימוד נמוכים (בתי"ס תיכוניים), בהם תוכניות הלימוד נמוכות, חסרות אוריינטציה עתידית רלוונטית והמשכית ה"משדרות" ציפיות נמוכות וההוראה בהם "מואטת". בשל אלה ובשל חוסר המוטיבציה ההולך וגובר, הפער הלימודי בין ה"תת משיג" לבין ה"מצליחנים", הולך וגדל עד לממדים שאין כמעט אפשרות לצמצמם, אלא בדרכים ייחודיות ומורכבות. (לדוגמא, הניסיון מראה, שהפער הלימודי בין תלמידי הקבצה ג' לבין תלמידי הקבצה ב' במתמטיקה, בכיתה ח' הוא לרוב של מעל שנת לימודים אחת, ולרוב אף הרבה יותר, זאת בטרם מדדנו פערים במקצועות לימוד אחרים).

ד. התודעה הסובייקטיבית הכושלת, בה שבוי התלמיד ה"לא מצליח", **סותרת את הדרישות הבית ספריות ממנו למלא את תפקיד התלמיד ולרכוש הישגים גבוהים. בעקבות סתירה זו מתפתח אצל ה"תת משיג" דיסונאנס קוגניטיבי, שההיחלצות ממנו מתרחשת לא פעם דרך רציונאליזציות, הבאות לידי ביטוי גם בהתנהגות א-קונפורמית או בהצהרות שהלימודים לא נחוצים וכדומה, לנשירה סמויה, ובחלק מהמקרים בשל שיקולי רווח והפסד (עפ"י, 1973 Boudon, R., גם לנשירה גלויה מביה"ס המתרחשת בעיקר מההקבצות והמסלולים הנמוכים, בעיקר בשלב המעבר בין ט' ל'י, (כך שההקבצה הנמוכה מהווה את "מחסן" הנושרים העתידיים) ואף לפנייה לסטייה חברתית כאפיק אלטרנטיבי בלתי לגיטימי להצלחה הבית ספרית שלא מומשה, להשגת מטרות לגיטימיות (מרטון, ר., 1984) וכמנגנון**

"תצורה – תגובה" (עפ"י כהן, א., 1967) המבטא כעס ניכור ונקמה במערכת ומסביר את התנהגויותיהם של המשתתפים ל"תת התרבות העבריינית" (שם, 1967).

ברמת הפרט, תהליך צבירת הכישלונות כבר בשלבי החינוך הראשוניים והמשכו במיון להקבצות ומסלולים נמוכים **מדכך ומתסכל**, בעל השלכות שליליות ארוכות טווח על תפיסתו הסובייקטיבית של התלמיד, את יכולתו (ותפיסת האחרים את יכולתו) ועל הסטטוס ותעסוקתו העתידית, ובשל חוסר המוביליות כלפי מעלה להקבצות הגבוהות, מהווה אף חריצת גורל בגיל צעיר. הדכדוך הוא בנוסף, מנת חלקם של הורי התלמיד שלא פעם מאשימים את עצמם בכישלון. **ברמה החברתית**, לא ניתן להתעלם מהפערים הלימודיים ההולכים וגדלים מדור לדור ומהחפיפה הקיימת בין אי הצלחה בבית הספר לבין מוצא אתני גם בקרב בני הדור השני (ראה נהון, י., 1987) והנטייה המסתמנת גם לגבי הדור השלישי. וכן מהחפיפה הקיימת בין רקע חברתי- כלכלי ואזור מגורים (פריפריה או מרכז) לבין הישגים לימודיים בית ספריים. חפיפות אלה, פוגעות בסולידריות החברתית.

ד. בהתאם לממצאים המחקריים (ראה אצל הרן, ק. ג., 1990) ניתן לסכם שהסיבות לאי הצלחה לימודית (שלא פעם באה לידי ביטוי בנשירה מביה"ס) אינן קוגניטיביות בעיקרן אלא, סוציולוגיות, תרבותיות, פסיכולוגיות-חברתיות, מערכתיות וארגוניות. ובאופן גס, ניתן לחלקם לשניים:

1. **משתנים בלתי תלויים פנים בית-ספריים** - כגון, מבנה ביה"ס - מסלולים והקבצות מתייגות ומכאן "אפקט הגולם", תוכניות לימוד "רדודות", לא רלוונטיות, חסרות אוריינטציה עתידית מאתגרת, צפיות נמוכות, ה"מדכאים" את הפוטנציאל הקוגניטיבי הקיים אצל התלמידים ומוביל ל"כישלונות". כמו כן, ה"אנונימיות" שעליה הצביע סיזר ועוד.

2. **משתנים בלתי תלויים חוץ בית ספריים** - סיבות שלא פעם ביה"ס מתייחס אליהן ככאלה שאין לו עליהן שליטה כגון, השפעת סביבת המגורים, אי תמיכה של אחרים-משמעותיים, העדר מודלים חיוביים לחיקוי, סיבות רגשיות התלויות באישיות התלמיד או בנסיבות חיים וכדומה.

התכנית מאמינה שמצב זה אינו "מכת גורל, ומורי וצוותי הלמידה בביה"ס בדרך פעולה שונה, יכולים לשנותו.

ה. שיטה ודרך פעולה

בהתאם לנאמר, על מנת לשחרר התלמידים שביה"ס ניכשל איתם, ומצויים בסכנת נשירה גלויה, מהמדוכאות ולהתקדם משמעותית, לקראת שחרור שאחד מביטוייו הוא הצלחה לימודית, עפ"י אמות מידה אוניברסאליות, יש לפעול באופן בלתי שגרתי.

1. יש לשנות ולהפוך על פיה את "התודעה הכוזבת" בה שבוי התלמיד (גם הוריו, מוריו, הנהלת ביה"ס, קבוצת השווים וקבוצת התלמידים אליה משתייך) ולפיה הוא אינו מסוגל להגיע להישגים מרשימים. באמצעות הפעלת תהליכים לימודיים מחודשים (רצוי במקצועות הלימודיים ה"מרבדים" הנתפסים כ"קשים" כגון מתמטיקה) המובילים את התלמידים הללו לשרשרת הצלחות והישגים גבוהים, עפ"י אמות מידה אוניברסאליות (כגון מבחני בגרות, מבחני סטנדרט), תוך פרקי זמן קצרים יחסית, תוך השקעה גדולה יחסית של התלמיד והפעלת תהליך "מיקוד שליטה" פנימי, שרשרת הצלחות לימודיות אמיתיות ודיאלוג בו מובן לתלמיד הקשר שבין השקעה להצלחה. ההצלחה שהושגה בפרק זמן קצר יחסית. עובדה המהווה תשתית תודעתית חדשה שונה מזו שהייתה.

2. דרך הפעולה, צריך שתיתן מענה הוליסטי ומובנה למשתנים הפנים בית-ספריים, המסבירים את אי הצלחה לימודית. פעולות כגון, תוכניות הלימודים מאתגרות, רלוונטיות, שבאמצעותן ניתן לבצע מובילית כלפי מעלה ביחס למבנה הסמוי והגלוי של ביה"ס (הקבצות, מסלולים), בתמיכה מלאה ואמיתית של הנהלת ביה"ס וע"י מורי ביה"ס. דרך פעולה זו יוצרת יעד מאתגר ורלוונטי לתלמיד ומשדרת כלפיו ציפיות גבוהות

3. דרך הפעולה, צריך שתיתן מענה הוליסטי (מובנה) למשתנים החוץ בית-ספריים, המסבירים את אי הצלחה בביה"ס.

כגון, קבוצות למידה קטנות, מתן מענה רגשי לצרכי התלמיד באמצעות מנהיג (רכז) המפתח קשר רגשי עמוק עם התלמיד ויכול להוות דמות להזדהות, ומהווה "אחר משמעותי" וכתובת לכל בעיה ונושא. מערכת יחסים "דפוזית" (להיפך מספציפית) של כל צוות הלמידה עם התלמיד, כדי לאפשר זאת, יש להתמקד במס' מקצועות לימוד מצומצם יחסית ומס' תלמידים קטן יחסית אותם מלמד צוות הלמידה. ההורים שותפים ומסכימים לכל התהליך ופעילים בו. התהליך הלימודי יהיה קבוצתי ובו תפותח קבוצת למידה שתהווה קבוצה חברתית תומכת למידה, ומתחרה לחיוב בהשפעותיה ביחס להשפעות "קבוצת השווים" (שלעיתים הנורמות בה – מתנגדות לתהליך המוצע), כל זאת תוך כבוד וקבלת הפלורליזם התרבותי.

4. בשל הפערים הלימודיים הגדולים שצברו תלמידים אלה, תהליך הלמידה המחודש לקראת יעדים מאתגרים, רלוונטיים ומוביליים, מהווה צמצום של פער לימודי גדול הנמדד בכמה שנות לימוד. לכן הדרך היחידה ככל הנראה

לצמצם פער זה, היא למידה מואצת, של כמות חומר לימודי גדולה יחסית, בפרק זמן קצר יחסית. אין מדובר בלמידה מהירה, המדובר בלמידה אפקטיבית מהרגיל לה מוקדש זמן רב יותר, בפרק זמן קצר מהרגיל. (כך הלמידה תתבצע גם בשעות אחה"צ והערב, גם בימי חופשה ועוד) וכוללת תהליכים מוטיבציוניים אישיים וקבוצתיים, לפני הלמידה ובזמן הלמידה, דרמה, שבירת שיגרה ושינוי סביבה לימודית, התמקדות במספר

הפעלת כל 4 הרכיבים העיקריים הנ"ל במלואם, יוצרת זרימה סינרגטית, לא שגרתית של למידה מחודשת ההולכת ומתעצמת ומאפשרת למידה אפקטיבית, ומואצת בהרבה ביחס לרגיל גם עם תלמידים שלא האמינו ביכולתם להצליח, וממצב של חוסר תפקוד לימודי, הם מוחזרים למעגל למידה ברמת כיתה עיונית.

עקרונות פדגוגיים נוספים המתורגמים לפעולות יומיומיות בבית הספר:

- נחישות וחשיבה תוצאתית,
- הצלחה מתמדת של כל תלמיד בכל מפגש למידה,
- מחויבות ואחריות הצוות לתוצאות,
- מעקב אישי מתמיד,
- עבודת צוות ו
- ריבוי הזדמנויות להצלחה.

רכיבי השיטה, תורגמו ארגונית ופדגוגית ל"שנוי מבני" הוליסטי המופעל בכיתות התוכנית, המופעלות, ע"י צוות ביה"ס שהוכשר (ע"י צוות מנחי תכנית תפנית) לכך, ובאחריותו.

1. רמת המבנה - עקרונות התכנית תורגמו מבנית וכוללים את הרכיבים המבניים העיקריים הבאים

- **קבוצות למידה קטנות** - מורה לכל קבוצת למידה, שגודלה הממוצע – 17 תלמידים.
- **הנהגת התכנית עי רכז - מחנך** - בהיקף העסקה גדול מהרגיל, למקסימום 32 תלמידים.
- **שיחות קבוצה** – מידי בוקר ובסוף כל יום למידה וכן בעת למידה אחרי שעות הלימודים.
- **שיחות אישיות** - עם כל תלמיד, **וביקורי בית** הורי כל התלמידים.
- **שילובי מעגלים, של כל ה"אחרים המשמעותיים" (אסיפות הורים)**
- **שלושה סוגי מקצועות לימוד הנלמדים בהתאם לחלוקה הבאה:**
 1. **מקצועות לימוד בגרותיים.**
 2. **מקצועות חובה** (מקצועות הנלמדים עפ"י החלטת ביה"ס, כגון יהדות, או דמוקרטיה, ובנוסף להם, גם מקצועות המהווים חלק מהתכנית, כגון הכנה לצה"ל ולשירות לאומי המתבצעים בכיתה יב'),
 3. **מקצועות בחירה** (עפ"י החלטת התלמיד – מכוונים לכוחות חזקים, כגון אמנות)
- **למידה מואצת סימסטריאלית** - שנה"ל מחולקת לחצאים, ומקצועות החובה לבגרות (14 יח"ל) נלמדים סימסטריאלית
- המקצוע המוגבר לבגרות, נלמד בכיתות יא' ויב'. מקצועות החובה והבחירה נלמדים בהתאם לאופן המופעל בביה"ס
- **למידה מואצת גם מעבר לשעות הלימוד הרגילות** – כחלק מהלמידה המואצת, מתבצעת למידה גם, בשעות אחה"צ והערב, ימי לימוד מרוכזים ומרתונים לימודיים שחלקם מתבצעים מחוץ לביה"ס.

ביבליוגרפיה

- בר און, נ., בר דורון מ., גורושיט מ., בוגסלבסקי, ל., לוין רוזליס, מ., שגיא ש., "בוגרי תכנית תפנית לבגרות ומניעת נשירה – סטארט – דו"ח סיכום ממצאי מחקר", אוניברסיטת בן גוריון, באר שבע, 2008.
- ברדה, מ., "נתונים על הגיוס לצה"ל לאורך שנים", מרכז המחקר והמידע, כנסת ישראל, ספטמבר 2007.
<http://www.knesset.gov.il/MMM/data/docs/m01870.doc>
- הרן, ק. ג., "מגבלות החינוך הבית ספרי ואפשרויותיו", אקדמון, 1990.
- כהן, א., "נערים עבריינים, תרבות הכנופיה", מתוך, "מגמות" ט' 1, 1967, עמ. 19-42.
- כהן, נ., "פרויקט הבגרות – בית דגן, מודל יישומי לצמצום נשירה מביה"ס והגדלת שיעור רוכשי תעודת בגרות" מתוך "מניתוק לשילוב" מס' 6, משרד החינוך והתרבות, 1994, עמ. 49 – 66.
<http://noar.education.gov.il/main/upload/docs/nituk6f.doc>
- כהן, נ., "פרוייקט הבגרות בשיטת המבצע הלימודי", משרד החינוך והתרבות, מחוז דרום, 1998.
- כהן, נ., "אומ"ץ לבגרות", כיתה עיונית מואצת – הגברת הצלחה לימודית ככלי למניעת נשירה מביה"ס" משרד החינוך, 1998.
- כהן, נ., "תכנית תפנית לבגרות – סטארט, כיתה עיונית מואצת, שינוי מבני מסלול צומח, קרן רש"י ומשרד החינוך, 2005.
- לוין, ה., בתי ספר מואצים-רקע, פילוסופיה ועקרונות, מתוך, פלדי, א., "החינוך במבחן הזמן", רמות, אוניברסיטת תל אביב, 1997, עמ. 132-141.
- מרטון, ר., "סטייה חברתית", מתוך, "האדם בחברה מבוא לסוציולוגיה", יחידה 2, האוניברסיטה הפתוחה, 1984, עמ. 25-33.
- נהון, י., "דפוסי התרחבות ההשכלה ומבנה הזדמנויות התעסוקה: המימד העדתי" מכון ירושלים לחקר ישראל, 1987.
- שרן, ש. שחר, ח. לוין, ת., "ארגון מחדש של מערכת השעות בבית הספר העל יסודי, פרויקט אטלס", מתוך, "בית הספר החדשני- ארגון והוראה", הוצאת רמות-אוניברסיטת ת"א, 1988, עמ. 197-203.
- Boudon, R., "Education, Opportunity and Social Mobility", N.Y. Wiley, 1973, pp. 216 – 219.